

حفظ و ارتقای تندرستی و توانمندی بشر با استفاده از تلاش دسته جمعی منجر به «توسعه» جامعه می شود. براین اساس بهداشت و سلامت جزئی اساسی از حقوق بشر بوده و حق تمام ابنای بشر است که از سلامت جسمی و روانی برخوردار باشند. در چارچوب موازین بین الملل حقوق بشر، همه موجودات انسانی از ارزش یکسانی برخوردارند و بنابراین باید از حمایت های کسانی بهره مند گردند و به شان و کرامت انسانی و تمامیت جسمی آنها احترام گذاشته شود. عدم برخورداری از این حداقل ها به منزله انکار والاترین ارزشهای انسانی است. با توجه به ناتوانیهای جسمی یا روحی معلولان تحقق حقوق آنان، از جمله حقوق فرهنگی یک ضرورت است. برای رفع این موانع نیاز به راهکارهای قانونی و اجرایی ویژه است. حکم شارکت آزاد از تمامی افراد در زندگی فرهنگی در اسناد بین الملل از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد تاکید قرار گرفته است از میان حقوق فرهنگی اختصاص یافته به معلولان حق آموزش نقش کلیدی و اساسی دارد.

اگر آموزش معلولان به نحو احسن و بطور کامل انجام شود، بستری مناسبی برای تحقق حق اشتغال و دیگر حقوق فرهنگی مانند مشارکت در زندگی فرهنگی و دسترسی به اطلاعات فراهم خواهد شد.

یکی از علل ناکامیهای موجود در دست یابی افراد معلول به منزلتی شایسته و خدمات مورد نیاز، فقدان آگاهی آنان، خانواده های آنها و نیز عمومی مردم در خصوص توانمندی ها از یک سو و نیازهای آنان از سوی دیگر می باشد. در واقع کلید حل بسیاری از مشکلات که هم اکنون جامعه معلولان دچار آن است، افزایش سطح آگاهی عمومی است.

باور عمومی مردم کشور نسبت به معلولان بیشتر نشأت گرفته از دیدگاه ترحم به معلولانی است که تلاش کمتری در جهت توانمندسازی، به عنوان یک اقدام زمینه ساز در خصوص تحقق فرهنگی صورت می گیرد.

آنچه مسلم است، معلولان هم باید مانند سایر شهروندان در فضای بدون تبعیض از حقوق خود بهره مند شوند و این موضوع باید جای خود را در فرهنگ ادبیات و نظام آموزشی و فرهنگی کشور باز کنند.

گروههایی از افراد همواره به خاطر شرایط و موقعیتی که دارند از دست یابی کامل به حقوق شان محروم مانده اند. کودکان، زنان، اقلیت ها و معلولان که در کل می توان آنها را «اقشار آسیب پذیر» نامید از جمله آنها می باشند.

معلولان به عنوان یکی از بزرگترین اقلیت ها جمعیتی بالغ بر یک دهم جمعیت جهان را تشکیل می دهند. بیش از $\frac{2}{4}$ آنان در کشورهای در حال توسعه زندگی می کنند و در معرض اشکال مختلف تبعیض و محرومیت های اجتماعی قرار دارند در اعلامیه جهانی حقوق بشر (ماده ۲) به عنوان اولین سند عام آمده است. «هرکس می تواند بدون هیچگونه تمایز، مخصوصاً از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب در عقیده سیاسی و یا هر عقیده دیگر و همچنین ملیت، وضع اجتماعی، ثروت ؟؟؟؟؟؟؟ یا هر موقعیت دیگر از تمام حقوق و آزادیهایی که در اعلامیه جایز ذکر شده است بهره مند می گردد.

در سطح بین المللی اسنادی مانند کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت تدوین و تصویب شده اند. هدف صرفاً اتخاذ ترتیباتی مناسب جهت پشتیبانی از آنان برای بهره مندی برابر و کامل از حقوق شان

می باشد. اکثریت چشمگیری از معلولان (حدود ۸۰٪) در مناطق روستایی مجزا زندگی می کنند که خدمات مورد نیاز به آنان در دسترس ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟ و موانع اجتماعی از مشارکت کامل آنها در جامعه جلوگیری می کند.

حقوق معلولین در اسناد بین المللی

بدون تردید معلولان هم مانند سایر گروههای اجتماعی حق دارند در محیطی فارغ از تبعیض زندگی کنند و از تمامی حقوق اختصاص یافته به بشر در معاهدات بین المللی و نیز داخلی بهره مند گردند.

«کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت» جامع ترین سند و نقطه عطفی در گذر از نگاه ترحم محورانه به رویکرد حق مدارانه در خصوص معلولان به شمار می رود. کنوانسیون مشتمل بر ۵۰ ماده، دولت‌های عضو خود را متعهد کرده است که تحقق کلیه حقوق بشر و آزادیهای بنیادین را برای تمامی افراد دارای معلولیت بدون هرگونه تبعیض بر مبنای معلولیت تضمین و ارتقاء دهند. مطابق تبصره ماده (۱) کنوانسیون افراد معلول اشخاصی را شامل می شوند که دارای آسیب دیدگی های طولانی مدت جسمی، ذهنی، فکری و یا حسی هستند تعامل

شان با موانع مختلف از نظر مشارکت کامل و موثر بر اساس اصول مساوات با دیگران، ممکن است مشکل آفرین باشد.

آنچه مسلم است حق آموزش، حق شرکت در زندگی فرهنگی جامعه و آزادی جریان اطلاعات و دسترسی به اطلاعات سه دسته اصلی از حقوق فرهنگی معلولان به حساب می آید. حق آموزش ابزار قدرتمندی برای ارتقاء توانمندسازی معلولان است. در چارچوب رویکرد «توانبخشی اجتماع محور» در توانبخشی معلولان، آموزش در کنار سلامت، اشتغال، برخورداری از استانداردهای مناسب زندگی و حمایت اجتماعی از اصول اولیه و اساسی در توانمندی افراد می باشد.

ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت، دولتهای عضو را متوجه تحقق مساله آموزش، بدون تبعیض و بر مبنای فرصت برابر نموده است و بندهایی را به عنوان اجزای اصلی این نظام مطرح کرده است. بند اول به جزئیات نظام آموزش همگانی پرداخته است. بند دوم به آموزش مهارت های زندگی اجتماعی اشاره کرده است. بند سوم به آموزش معلمان ویژه معلولان و ابزارها و تجهیزات مورد نیاز این

معلمان پرداخته است. بند چهارم به موضوع اشکال مختلف آموزش عالی و آموزش فنی و حرفه ای توجه کرده است.

با نگاهی دقیق متوجه می شویم که ماده ۲۴ آموزش را تنها محدود به دوره ابتدایی نمی داند و رابطه ای بین این آموزش و زندگی فرد معلول و حدود توانایی هایش ایجاد می کند و به ابزارها، وسایل و روش ها توجه دارد.

ماده ۲۳ کنوانسیون حقوق کودک (بند ۳) کشورهای عضو را به برنامه ریزی لازم برای دسترسی موثر کودکان معلول به آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت متعهد می سازد. از طرفی ماده ۵ اعلامیه حقوق کودک (مصوب مجمع عمومی ۲۰ نوامبر ۱۹۵۹) مقرر می دارد: «کودکی که از لحاظ بدنی، فکری یا اجتماعی معلول است باید تحت توجه خاص، آموزش و مراقبت لازم با وضع خاص وی قرار گیرد.

جمهوری اسلامی ایران در اول اسفند ۱۳۷۲ با حق شرط (عدم تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی) و کنوانسیون حقوق کودک ملحق شده است.

مجلس شورای اسلامی به دولت جمهوری اسلامی ایران، اجازه تودیع اسناد تصویب این کنوانسیون را با رعایت تبصره های زیر داده است:

۱- وزارت رفاه و تامین اجتماعی (سازمان بهزیستی کشور) و ۲- بنیاد شهید و امور ایثارگران به عنوان مراجع ملی موضوع ماده ۳۳ کنوانسیون تعیین می گردند تا با هماهنگی یکدیگر نسبت به اجرای مفاد کنوانسیون اقدام نمایند.

در سایر اسناد بین المللی هر چند اشاره ای خاص به معلولان نشده است، ولی به هر حال با اخلاقی که دارند شامل حال معلولان نیز می شود. در این خصوص ماده ۱۳ میثاق بین المللی حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به حق تمامی افراد به آموزش و پرورش تصریح دارد. ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک نیز کشورهای عضو را متعهد می سازد تا حقوق مندرج در این کنوانسیون را برای تمامی کودکان بدون هیچگونه تبعیضی از جهات مختلف از جمله عدم توانایی تضمین نمایند. عدم توانایی در اینجا بر حق آموزش معلولان دلالت دارد. البته بند ۲ ماده ۱۳ میثاق بین المللی حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و

نیز کنوانسیون حقوق کودکان (ماده ۲۸) به آموزش و پرورش اجباری و رایگان کودک تاکید دارند.

از آنجا که ایران، عضو این دو معاهده بین المللی است، علی القاعده نسبت به حقوق معلولان نیز متعهد خواهد بود پ.

حیات فرهنگی: «کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت» مشارکت معلولان در زندگی فرهنگی را در بندهای اول تا چهارم ماده ۳۰ مورد توجه قرار داده است. در بند ۲ مقرر گردیده است که «دولتهای عضو می بایست تمام اقدامات مناسب را اتخاذ کنند تا افراد معلول قادر شوند، فرصت توسعه و استفاده از خلاقیت، ظرفیت های هنری و ذهنی خود را نه تنها برای سود خود، بلکه برای غنی سازی جامعه داشته باشند»، بند ۴ نیز مقرر می دارد. «معلولان می بایست مساوی با دیگران مستحق شناسایی و حمایت برنامه های خاص فرهنگی و هویت زبانی شان، شامل زبان اشاره و فرهنگی ناشنوایان باشد.

حق شرکت افراد در زندگی فرهنگی در اسناد بین المللی مورد توجه قرار گرفته است. زندگی فرهنگی شامل کلیه فعالیت های فرهنگی، هنری از قبیل بهره مندی از تئاتر، سینما، نمایشگاه محصولات فرهنگی و

تولیدات رسانه های جمعی و نیز امکان بروز دادن خلاقیت های فرهنگی
- هنری معلولان را شامل می شود.

بند الف ماده ۱۵ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
مساله مشارکت در زندگی فرهنگی را برای همه شهروندان مطرح می
سازد. همچنین مواد ۳۹ الی ۳۱ کنوانسیون حقوق کودک موضوع
شرکت در حیات فرهنگی هنری تمامی کودکان را مطرح می سازد و از
دولتها می خواهد که فرصت مناسب برای شرکت در این فعالیت ها را
فراهم نمایند. بند اول ماده ۲۳ کنوانسیون، توجه کشورهای عضو را
به منزلت و افزایش اتکاء به نفس کودکان معلول جلب نموده و از آنان
می خواهد که شرکت فعال این کودکان را در جامعه و برخورداری
آنان از یک زندگی آبرومند را تضمین نمایند. بند دوم این ماده نیز ، به
دست یابی کودکان معلول به حداکثر کمال اجتماعی و پیشرفت شخصی
از جمله پیشرفت فرهنگی و معنوی تاکید دارد.

حقوق معلولان در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در اصل ۳۰ قانون اساسی ، دولت موظف شده است، وسایل آموزش
و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسط فراهم سازد.

با در نظر گرفتن روح قانون اساسی و اصل برابری همه در پیشگاه قانون (اصول ۱۹ و ۲۰) معلولان نباید با مانعی در بهره مندی از حقوق فرهنگی خود، بویژه حق بهره مندی از آموزش و پرورش روبرو شوند و قوانین عادی باید به گونه ای تسهیل کننده تحقق این حقوق باشند.

تصویب « قانون جامع حمایت از معلولان» گام مثبت و مهمی در جهت تحقق بخشید به حقوق معلولان به شمار می آید. به استناد بند اول این قانون دولت موظف است زمینه های لازم را برای تامین حقوق معلولان، فراهم و حمایت های لازم را از آنها به عمل آورد. از جمله حمایت های مورد نظر این قانون حمایت های آموزشی می باشد.

به استناد ماده ۸ این قانون، معلولان نیازمند واجد شرایط در سنین مختلف می توانند با معرفی سازمان بهزیستی کشور از آموزش رایگان در واحدهای آموزشی تابعه وزارتخانه های آموزش و پرورش، علوم و تحقیقات و فناوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دیگر دستگاههای دولتی و نیز دانشگاه آزاد اسلامی بهره مند گردند.

بند پ ماده یک آیین نامه اجرایی ماده ۸ مصوب هیات وزیران، «معلول نیازمند واجد شرایط» معلولی است که نیازمند بودن وی به تایید

واحدهای زیربند در سازمان بهزیستی کشور رسیده باشد. مطابق بندهای ت و ث منظور از آموزش رایگان، معافیت معلول از پرداخت هزینه های آموزشی می باشد. «آموزش تمام مقاطع» مختلف تحصیلی شامل مهد کودک (تا قبل از ورود به دبستان) ابتدایی، راهنمایی، متوسطه، پیش دانشگاهی، دانشگاهی، تخصصی و تکمیلی و آموزش مهارتهای فنی و حرفه هایی را شامل می گردد. بند ج ماده یک آئین نامه واحدهای آموزشی تحت شمول آموزش رایگان شامل کل واحدهای آموزشی وزارتخانه های علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، آموزش و پرورش، سازمان بهزیستی کشور، سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه پیام نور، دانشگاه جامع علمی کاربردی، واحدهای آموزشی سایر وزارتخانه ها، سازمانها، موسسات و شرکتهای دولتی می گردد. در ارتباط با آموزشهای لازم برای اشتغال تبصره ۴ ماده ۵ آئین نامه مقرر می دارد: سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور موظف است، آموزشهای لازم فنی و حرفه ای را متناسب با بازار کار برای معلولان به صورت رایگان و تلفیقی تامین نماید.

ماده ۱۰ نیز بیان می دارد که میزان کمک هزینه (یارانه) پرداختی سازمان بهزیستی کشور به مراکز غیردولتی (روزانه و شبانه روزی) بابت نگهداری، خدمات توانبخشی و آموزشی و حرفه ای معلولان همه ساله مشترکاً توسط سازمان بهزیستی کشور و سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و وزارت بازرگانی تهیه و به تصویب هیات وزیران خواهد رسید.

افزون بر این «آئین نامه آموزش و پرورش تلفیقی فراگیر کودکان و دانش آموزان با نیازهای ویژه» مصوبه هفتصد و سی و پنجمین جلسه شورای آموزش و پرورش مورخ ۱۳۸۵/۴/۱۳ نیز دارای اهمیت فوق العاده ای است. مطابق تبصره یک ماده این آئین نامه، دانش آموزان گروههای آسیب دیده بینایی، آسیب دیده شنوایی، آسیب دیده جسمی - حرکتی، دارای هوش مرزی (دیرآموز)، دانش آموزان با مشکلات ویژه یادگیری، مشکلات رفتاری - هیجانی (خفیف تا متوسط) که توسط پایگاه سنجش سازمان آموزش و پرورش استثنایی شناسایی می شوند، تحت پوشش این روش قرار می گیرند.

حقوق معلولان در قانون اساسی و قوانین داخلی جمهوری اسلامی

ایران

بند ۱۹ اصول سیاست فرهنگی کشور مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۷۱/۵/۲۰) به موضوع مشارکت مردم در زندگی فرهنگی اشاره دارد. شورای فرهنگ عمومی کشور نیز که به منظور سیاست گذاری هدایت و نظارت فرهنگ عمومی کشور، زیر نظر شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکیل شده است، به تشویق مشارکت مردم در امور فرهنگی پرداخته است. با این وجود نهادهای فوق در برنامه های خود بطور مستقیم به موضوع معلولان نپرداخته اند.

حق آزادی جریان اطلاعات و دسترسی به اطلاعات

در اسناد به حق آزادی جریان اطلاعات و دسترسی به اطلاعات به عنوان بخشی از حقوق فرهنگی تاکید شده است. ماده ۱۳ کنوانسیون حقوق کودک به آزادی ابراز عقیده کودک اشاره دارد و این حق شامل آزادی جستجو، دریافت و رساندن اطلاعات و عقاید از هر نوع، بدون توجه به مرزها، کتبی یا شفاهی یا چاپ شده به شکل آثار هنری یا از طریق هر رسانه دیگری به انتخاب کودک می باشد.

ماده ۲۱ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت به موضوع آزادی بیان و عقیده و دسترسی به اطلاعات برای افراد دارای معلولیت می پردازد. مطابق ماده ۲ کنوانسیون دولت های عضو وظایفی به شرح زیر به عهده خواهند داشت. (بند الف ماده ۲): ارایه اطلاعات در نظر گرفته شده برای عموم مردم به افراد دارای معلولیت در اشکال و فن آوریهای قابل دسترسی و متناسب با انواع معلولیت، به موقع و بدون هزینه های اضافی.

بند پ: ملزم ساختن نهادهای خصوصی که ارایه کننده خدمات به عموم از جمله از طریق اینترنت می باشند، جهت ارائه اطلاعات و خدمات در اشکال مفید و قابل دسترس برای افراد، دارای معلولیت

بند ت: ترغیب رسانه های همگانی از جمله ارایه کنندگان اطلاعات از طریق اینترنت جهت قابل دسترس نمودن خدمات خود برای افراد دارای معلولیت.

اگرچه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصول ۲۴ و ۱۷۵ به ترتیب به آزادی نشریات و مطبوعات و آزادی بیان و نشر افکار در صدا و سیما اشاره شده است. اما در قانون حمایت از حقوق معلولان،

موضوع دسترسی افراد دارای معلولیت به اطلاعات طرح نشده است. در ماده ۱۲ قانون جامع بیان می دارد: « سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران موظف است که حداقل دو ساعت از برنامه ها را در هفته در زمان مناسب به برنامه های سازمان بهیستی کشور و آشنایی مردم با توانمندی های معلولان اختصاص دهد»

یک بحث عمده در حقوق فرهنگی معلولان، مناسب سازی محیط های مجازی، فیزیکی، فرهنگی و محیط های اجتماعی برای تسهیل و امکان پذیر نمودن بهره مندی معلولان از این حقوق می باشد. به استناد ماده ۹ کنوانسیون حقوق معلولان «... دولت های عضو می بایست اقدامات مناسب را برای حصول اطمینان از دسترسی معلولان مانند سایر افراد به محیط های پزشکی، حمل و نقل، اطلاعات و ارتباطات، شامل تکنولوژی و سیستم های ارتباطی و نیز دسترسی آنان به سایر تسهیلات و سرویسهای عمومی و آزاد، هم در مناطق روستایی و هم در مناطق شهری به عمل آورند»

در سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور به برخورداری از سلامت، رفاه، تامین اجتماعی، فرصت های برابر بهره مندی از محیط زیست مطلوب برای ایران اشاره شده است.

تبصره یک ماده ۲ قانون جامع « وزارت خانه ها، سازمان ها و موسسات و شرکتهای دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند جهت دسترسی و بهره مندی معلولان، ساختمان ها و اماکن عمومی، ورزشی و تفریحی، معابر و وسایل خدماتی موجود را در چارچوب بودجه های مصوب سالانه خود مناسب سازی نمایند»

ماده ۴ آئین نامه اجرائی قانون جامع .... شهرداری های سراسر کشور را موظف می سازد که مناسب سازی معابر عمومی را با اولویت معابر اصلی و نزدیک به تقاطع ها و همچنین پاگر ها به انجام رسانند و به تجهیز و نصب چراغ ها و علائم راهنمایی مناسب در معابر عمومی و برجسته سازی سطوح پیاده روهای نزدیک به تقاطع و همچنین پارک ها مبادرت نمایند.

در جهت اشاعه فرهنگ مناسب سازی، ماده ۷ آئین نامه، سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و

بنیاد شهید و امور ایثارگران را ملزم می سازد تا با هماهنگی سازمان بهزیستی کشور نسبت به تولید و پخش برنامه های آموزشی در رسانه های عمومی (ملی و استانی) برای ارتقای آگاهی عمومی در زمینه مناسب سازی برای افراد دارای معلولیت اقدام نمایند. به موجب ماده ۹ آئین نامه اجرایی ماده ۲ نظارت بر اجرای این آئین نامه در سراسر کشور با سازمان بهزیستی کشور بوده و سازمان یاد شده موظف است که گزارش نظارتی خود را به هیات وزیران منعکس نماید.

تبصره ۳ ماده یک آئین نامه آموزش و پرورش تلفیقی فراگیر کودکان و دانش آموزان با نیازهای ویژه بیان می دارد که وزارت آموزش و پرورش موظف است با تدوین استانداردها و شاخصهای مورد نیاز نیست به ایمنی و مناسب سازی فضاهای مدرسه و کلاس ها و برگزاری جلسات آموزش جبرانی و استمرار خدمات سلامت و توانبخشی و رفاهی برای حضور دانش آموزان دارای نیازهای ویژه با همکاری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان بهزیستی اقدام نماید.